

TÜRKLERDE GEÇİŞ DÖNEMİ RİTÜELLERİNDE AK/BEYAZ RENK SEMBOİZMİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

A STUDY ON THE SYMBOLISM OF WHITE COLOR IN TURKISH RITUALS OF TRANSITIONAL PERIODS

Berna ÖZPINAR*

ÖZ: Doğum, evlilik ve ölüm başta olmak üzere yaşamdaki önemli dönüm noktaları “geçiş dönemi” olarak adlandırılır. İnsan ve toplum için bir eşik sayılan ve temelinde “yeniden doğuş” düşüncesi bulunan bu aşamalarda, kutsal olan ile bağlantı kurularak kut alınmaya ve olumlu bir başlangıç yapılmaya çalışılmaktadır. Türkler ayrıcalıklı görülen bu zamanlarda, kökenleri arkaik düşüncelere dayanan kutlama, törenler düzenleyip ritüeller yapar. “Yeniden doğuş” düşüncesine temellenen geçiş dönemi kutlama, tören ve ritüellerine gerek biçimleri ve yapıldığı maddeler gerekse renkleri ile bu düşünceyi simgeleyen eşya ve nesnelere de dahil edilmektedir. Türklerde baş renk olarak bilinen ak/beyaz renk, daima doğaya ait, saf, arınmış ve temiz olma, yücelik anlamları ile bilinmekte ve kutsal olanla ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle özellikle doğum, evlilik ve ölüm olmak üzere geçiş dönemi kutlama, tören ve ritüellerinde ak/beyaz renkteki nesnelere ve eşyalar tercih edilmekte, bunlar en önemsenen an ve durumlarda belirmektedir. Bu çalışmada ak/beyaz rengin Türk dünya görüşlerindeki yeri ve anlamı farklı coğrafyalardaki örnekler üzerinden incelenmiş ve bu renkteki nesne ve eşyaların geçiş dönemi ritüellerinde nasıl ve ne amaçla kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca Türk anlatılarından örnekler üzerinde rengin izleri takip edilerek geçiş dönemleri ile bağlantısı kurulmuştur. Çalışma, Türklerde yeniden doğuşu ifade eden geçiş dönemlerinin özde olduğu düşüncesinin, bu dönemlerde kullanılan ak/beyaz renkteki nesne ve eşyalar aracılığıyla da desteklendiğini açık şekilde belirtmesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Geçiş dönemi ritüelleri, Yeniden doğuş, Ak/Beyaz renk, Sembol, Türk mitolojisi.

ABSTRACT: Important turning points in life, especially birth, marriage and death, are called "transition period". In these periods, which are considered a threshold for both individuals and society and based on the idea of "rebirth", it is tried to be blessed by establishing a connection with the divine and to make a positive start. In these special times, Turks hold celebrations, ceremonies and rituals based on archaic ideas. Celebrations, ceremonies and rituals of the transitional periods based on the idea of "rebirth", include items and objects that symbolize this thought with their forms and materials as well as their colors. The primary color in the Turks, the white color, is always known with the meanings of being natural, pure, purified and clean, sublime and associated with the divine. For this reason, white colored items and objects are preferred in the celebrations, ceremonies and rituals of the transitional periods, especially birth, marriage and death, and these appear at the most important moments and situations. In this study, the place and significance of the color white in Turkish worldviews examined through examples from different geographies, and how and for what purpose objects and items of this color are used in rituals of the transitional period determined. In connection with the topic, examples given from relevant sections of Turkish narratives, conveying how this color is involved

* Dr./İstanbul-bernaozpinar@gmail.com (Orcid: 0000-0002-2016-4622)

in transitional periods in mythology. Besides, the traces of the color will be followed on the examples from Turkish narratives and its connection with the transition periods established. The study is important in clearly stating that the idea of the transitional periods that express rebirth in Turks is identical, which is also supported through objects and items of white color used during these periods.

Keywords: *Rituals of Transitional Periods, Rebirth, White Color, Symbols, Turkish Mythology.*

Giriş

Doğum ile başlayan yaşam ölüm ile sonlanmakta, bu süreç içinde fiziksel ve ruhsal gelişimini sürdüren insan, değişen durumlara göre farklı konumlara yerleşerek kendine uygun sosyal statüleri kavuşmaktadır. Van Gennep (2022: 11) bireyin yaşamının her toplumda ardı sıra gelen aşamalardan başarıyla geçmek olduğunu, sonların ve başlangıçların benzer bütünler oluşturduğunu belirtir. Doğum ve ölüm başta olmak üzere insan yaşamında önemli addedilen zaman dilimleri “geçiş dönemi” olarak anılır. Geçiş dönemlerinin eski çağlardan beri ayrıcalıklı görüldüğü, başlama zamanlarına değer verilerek özen gösterildiği ve bu dönemlerde tören, kutlama ve ritüellerin düzenlendiği kaynaklardan öğrenilmektedir. Türk kültüründe yeni bir döneme başlama olarak görülen geçiş dönemleri büyük önem taşır. Altaylılar “*insanın doğum, evlilik ve ölüm diye üç düğünü olur*” şeklinde bir ifade kullanır (Lvova vd., 2013/2: 244). Doğum, evlilik ve ölümün yaşamdaki en önemli üç dönüm noktası olarak görüldüğünü belirten bu söylem, bir anlamda Türklerin yaşama bakışını özetlemektedir. Geçiş döneminin merkezinde doğrudan insanın kendisi bulunur ancak bireyin yakın çevresi ve toplumun diğer üyeleri konu ile bağlantılıdır. Bu durum sosyo-kültürel yapı ile ilişkili bir olgu olarak belirmektedir.

Bireyin yeni bir aşamaya, döneme geçişinin, yeni bir sosyal gruba dahil olduğunun, başka bir konuma yerleştiğinin göstergesi olan geçiş dönemleri ciddiyetle ele alınır ve özel kutlama, şenlik ve ritüellerle donatılır. Önemsendikleri böylece vurgulanan geçiş dönemleri geleneklerinde, en eski dünya görüşlerinin izlerini bulmak mümkündür. Lvova vd. (2013/1: 16) de en arkaik görüşlerin en dayanıklı ve en fazla yaşatılanlar olduğunu belirtir. Bunlar toplumun ortak hafızasında taşınarak günümüze ulaşmıştır.

Genel olarak tüm tören, kutlama ve ritüellerin yapılmasındaki amacın, kutsal olan ile irtibatla kalınarak kut elde edilmesi ve yeni başlayacak döneme geçişteki zorluklarının hem ilgili kişi hem de diğerleri açısından kolaylıkla aşılabilir şekilde sonuçlanması olduğu düşünülebilir¹.

---

¹ Eliade (1994: 64) bir zaman aralığının bitişi ve diğerinin başlaması ile ilgili yeni yıl ayinlerinde de bireyin ve topluluğun günahlardan arınarak yeniden doğduklarından söz eder. Dünya için geçmiş zamanın yok edilip yenisine geçilmesi ayinlerle gerçekleştirilir. Geleneksel Türk dünya görüşlerinde de yaratılışın ilk sabahı, yeni yılın ilk sabahı ve her günün sabahı olarak üç başlangıç özdeş sayılır (Lvova vd., 2013/1: 57). Döngü süreklidir ve birbirini takip eder. Bu bağlamda mikro-kozmos olan insan için de bir zamanın bitip diğerinin başlamasının yeni bir yaratıma eş değer düşünüldüğü söylenebilir. Yılın başlangıcı, yaratılışın başlangıcı olarak algılanır. Dünya her sabah ve her yıl yeniden yaratılmaktadır (Lvova vd., 2013/1: 35, 57). Yanı sıra Eliade (1991: 143) belli bir kültür

Bununla birlikte Eliade (1991: 48-49) inançlı insanın sıradan zaman içinde kutsal olan zamana ayinler yolu ile ulaşabildiğini belirtir. Geleneksel anlayışta zaman doğası gereği tersine dönebilir. Bir başka deyişle insanlar döngü zamanlarında kutlamalar ve ritüeller yaparak yaratılışın yani o ilk zamanın saflığına, yüceliğine ulaşmaya ve kut almaya çalışmaktadır. İşte tam da bu noktada insan için bir döngü yani bir “yeniden doğuş” olan geçiş dönemleri de aynı şekilde sıradan zamanın ayinler yani ritüeller yolu ile kırıldığı ve kutsala ulaşıldığı dönemler olarak anlaşılmaktadır.

Geçiş dönemleri kutlama ve törenlerindeki ritüeller belki de onların en önemli kısmı oluşturmaktadır. Ritüeller² o toplumun dünya görüşlerine bağlı inançları, gelenek ve görenekleri eşliğinde gerçekleştirilir. Her bir ritüelin yapılış amacı bir düşünceye hizmet etmektedir. Artun (1994: 25, Prosic, 1976: 33-50'den) her ritüelin bir sembolü ifade ettiğini belirtir. Geleneksel anlayış elbette böylesi önemli durumlarda sembollerle hareket eder. Bu nedenle tören ve kutlamaların ritüellerle yani sembollerle örüldüğü ve sırayla yapılanların tümünün birbirine zincir halkası gibi eklenip o töreni, kutlamayı oluşturduğunu söylemek de mümkündür³. Ritüeller sayesinde geçiş dönemi böylece tümü ile kutsanmakta bir başka deyişle kutsal ile bağlantı ritüeller sayesinde gerçekleştirilmektedir.

Geçiş dönemlerin tümünün temelinde, yeni bir yaşama/döneme başlanıyor veya geçiliyor olması düşüncesi bulunur. Söz konusu olan ölüm bile olsa yeni bir başlangıç ile ilişkilendirilir. Hakaslar diğer dünyaya rahat geçebilsin diye ölen kişinin arkasından ağlayıp yas tutmazlar. Hatta erkekler mezarı kazarken şarap içer, birbirlerini çukura itip şakalaşır. Defin törenlerinde yiyecek boldur. Bu durum günümüz anlayışında ortama biraz yersiz sayılabilecek bayram havası katıyor olsa da ölenin yakınlarını

---

aşamasından sonra insanın kendini mikro-kozmos olarak kavradığını ve evrendeki kutsallığı kendinde gördüğünü söyler. Bu bağlamda mikro-kozmos olan insan için bir dönemin bitip diğerinin başlaması yeni bir yaratıma eş değer düşünülür.

² Ritüel Türkçe Sözlük'te “ayın” olarak tanımlanır (URL-1). Karaman (2010: 229, Honko, 1979: 372'den) ise ritüeli, ortak özellik ve işlevlere göre ele alındığında “birey ya da gruplarla ilgili bazı değerlerin, uygun zamanlarda, sembolik ve aşağı-yukarı değişmeyen ardışık davranış biçimleri ile tekrarlanması” olarak belirtir. Karaman ayrıca çoğunlukla dini karakterli olan ritüeli tanımlamanın zor olduğunu da yazmaktadır. O halde ritüeli, inançlar dahilinde büyüsel, dinsel veya tapınma amacıyla belli zamanlarda gerçekleştirilen ve birtakım kurallara bağlı tekrarlanan söz veya davranışlar olarak ifade etmek mümkündür.

³ Türklerde evlilik töreninde her aşamada tüm yapılacaklar belirlidir ve sırasıyla uygulanır. Gelinin hazırlanmasından yeni evine girene kadar her adımda gelenek ve göreneklere uygun davranılır. Tören günlerce sürse de bu değişmez. Örneğin, 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı-Türk kent düğünlerini anlattığı yazısında Murat (2008: 153) İstanbul'da yapılan düğünlerin akraba ve tanıdıklara duyurulması için bir okuyucu kadın tutulduğunu, düğünün başlangıç tarihinin kırmızı mum ve akide şekeri ile birlikte en az bir hafta önceden bildirildiğini söyler. Düğün pazartesi günü çeyiz götürme, salı gelin hamamı, çarşamba kına, perşembe yüz yazısı ve cuma “Paça günü” yapılarak geleneklere uygun şekilde kutlanırdı. Yapılanların tümünün birbirini değişmeyen bir sırayla takip ettiği ve düğünün bir aşamasını oluşturduğu anlaşılmaktadır.

üzüntüden uzaklaştırmaya yardımcı olur⁴. Güney Sibirya Türklerinde ölen kişinin kültür dünyasından ayrılmasının ardından onun yanına gömülecek eşyalarının kırılması, giysilerin yırtılması, onun için sembolik veya gerçek at kurban edilmesi de ona bir çeşit yaşamsal güç vermek ile ilişkilidir. Mezarına ağaç, çiçek dikilmesi de aynı anlayış ile bağlantılıdır (Lvova vd., 2013/2: 244)⁵. Bu durum, bir sonlanma söz konusu olsa da ölenin başka bir yerde yeni bir başlangıç yaptığı inancını destekler. Yas durumunda yapılan bu davranışlar ölümün diğer dönüm noktaları ile ortak paydada bulunduğunu gösterir. Güney Sibirya Türklerinde yeryüzündeki yaşamın, var oluşun sadece görünür bir parçası olduğu inanışının bulunması esas geçiş törenlerinin özdeşliğini açıkça ortaya koymaktadır (Lvova vd., 2013/2: 244). Eliade (1991: 156, Hentze 229-30'dan) de bazı kültürlerde mezar lahitlerinin ev biçiminde yapıldığı ve bunların ölünün ruhunun girip çıkması için üst açıklıkları bulunduğunu yazar. Bununla birlikte insanın bir kez doğmakla tamamlanmış olmadığını, ruhani olarak bir ikinci kere daha doğması gerektiğini belirtir. İnsanî var oluş, birbirini izleyen bir dizi geçiş ayiniyle tamamlanmakta, eksikli, rüşeym halinde bir durumdan, mükemmel, erişkin duruma geçmektedir (Eliade 1991: 157). Van Gennep (2022: 11) de bireyin yaşamını oluşturan art arda gelen aşamaların genel itibarıyla benzer oluşunun, hedefin aynı oluşundan kaynaklandığını belirtir. Tümünde bireyin bir konumdan diğerine geçişi söz konusudur. Bununla birlikte Eliade (2001: 103-104, 109) eskatolojilerde bile önemli olanın son olgusu değil, yeni bir başlangıcın gerçekleşmesinin kesinliği olduğunu söyler. Anlaşılan o ki geleneksel düşünce üç esas geçiş dönemi başta olmak üzere tüm geçiş dönemlerini, özünde yeni başlangıcı işaret ediyor olması yönüyle özdeş görmektedir. Bu nedenle yapılan tören, kutlama ve ritüellerde benzerlikler görülmesi kaçınılmazdır.

Türklerin geçiş dönemlerinde destan anlatmak, kutsal kitap okumak, topluluk halinde yemek-içmek, birbirinin zıddı görülse de aslında özdeş olan gülmek-ağlamak, eğlenmek-üzülmek, şarkı, türkü söylemek-ağıt yakmak gibi her türlü sözsel ve davranışsal ifade, bu özdeşliği yansıtan ve yineleyen hususlar olarak belirlemektedir. Geleneksel düşüncenin ortak paydada buluşturduğu bu dönemler için yapılan ritüellerde kullandığı eşya ve nesnelere sembolik nitelikleri de elbette benzer görünecektir. Bu noktada Türklerin geleneksel düşüncesinde nesnelere yaşamda ne denli

---

⁴ Güney Sibirya Türklerinde gülmek, bereket, üretkenlikle ve hayat veren unsurlarla ilişkilendirilir. Gülmenin zıddı sayılan ağlama da yaşam belirtisi sayılır (Lvova vd., 2013/3: 183-184). Gülme ve ağlama, onların kardeş olduklarını belirten bir deyişte de yer almaktadır.

⁵ Mezar başında ağaç ve çiçek gibi bitkilerin dikilmesi ölenin çocuklarının yaşama bağlılığı ve nesiller arasındaki bağlantıyı simgeler. Bunun temelinde ağaç kökleri, alt dünya, kemikler, boyun ataları, yeni hayatın kaynağı olan çocuklar arasındaki semantik bağlantı vardır. Altaylılarda ölenin *akağaç* kabuğuna sarılması ve tabutun ağaçtan yapılması bu konu ile ilişkilidir (Lvova vd., 2013/2: 244 ve 2013/3: 58, 63). Mezarlara çiçek/ağaç dikilmesi bu anlayışın devamıdır ve sonsuz döngüyü ifade eden ve sonsuz yaşam kaynağı olan "Kozmik Ağaç" simgeçiliği ile de bağlantılıdır. Bkz. Pervin Ergun, Türk Kültüründe Ağaç Kültü.

önemsendiğinin de altını çizmek gereklidir. Lvova vd. (2013/1: 184)'ne göre mitolojik anlayışta nesnelere zamanı, mekânı, sosyal ve hiyerarşik yapıyı, dinî ve kutsal ilişkileri düzenleyen simgelerdir. Bu simgelerin dilini bilen insan kolaylıkla yönünü bulabilir ve düzenini oluşturabilir. Galina (2006: 186) ise tören ve ritüellerde kullanılan eşya ve nesnelere dış dünyadan ayrı yalıtılan bir mekân oluşturulmaya çalışıldığını ve bunun da çoğunlukla beyaz renkteki post, halı, keçelerle sağlandığını belirtir. Bu durumda doğal malzeme ve ak/beyaz renklerle oluşturulan bu yalıtılan mekânın kutsala yakınlaştırdığı ve tüm geçiş törenlerinin kutsanmış yeniden doğum anlayışını taşıdığı ve tekrarladığı düşünülmektedir. Ritüel ve törenlerde kullanılan nesnelere hem biçimsel ve yapısal özellikleri hem de renkleriyle vurgulanmak istenen düşünceyi bildirdiği ve hedeflenen amaca ulaşmaya yardımcı olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Ak/Beyaz Renk Sembolizmi

Uluşık (2021: 489) insan soyuna dair en orijinal ve en eski bilgilerin renk unsurlarından çıkarılabileceğini, renk seçimlerinin rastlantısal olmadığını söyler. Ayrıca renk türlerinin psikolojik etkilerine dair yapılan bir araştırma, beyaz rengin tüm renkleri içinde barındırdığı için birliğin ve saflığın sembolü olarak nitelendirildiğini ve ayrıca açıklık ve şeffaflık idealini yansıttığını ortaya koymuştur (Özdemir, 2005: 393, Martel, 1995: 85'ten). Ak/beyaz rengin tüm renkleri içinde barındırdığı söylemi⁶ dikkat çekicidir ve onun yaşamın tümü ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir⁷. Türkler ak/beyaz renge çok önem verir sevmektedir.

"Ak" sözü ve renginin Türklerde arılık ve yüceliğin sembolü olduğunu belirten Ögel (1995: 431) ak renk için "baş renk" denilebileceğini söyler. Aynı zamanda "aklık" Türklerde temiz ve arı olmak demektir. Ululuk, büyüklük, yaşlılık, görmüş geçirmiş yani deneyim sahibi olmak ve kocalık da ak ile ilişkilendirilir (Ögel, 2000: 377). Altay-Sayan Türklerinin kültürlerinde beyaz renk, temiz ruhlar olan *aru* töşlerin simgesidir (Lvova vd., 2013/1: 145, Anohin, 1924: 9-14'ten). Sibiryaya Türklerinde gök tanrılarının Ülgen-Işık, Beyaz-Ülgen, Açıklık/Işıklık han, Ulu beyaz ana Umay gibi sıfatları vardır (Lvova vd., 2013/2: 113). Altay Türk halk edebiyatında da ak, "cennet" anlamına gelmektedir (Ögel, 1995: 431). Ak rengin Türk anlatılarında kutsal katlarla ilişkili olduğuna dair bölümler bulunur. Kan Taacı beyin yurduna giden Oçı-Bala oraya vardığında sarayının "ak kıkırdak gibi" olduğunu görür. Saray Ay'a ve Güneş'e karşı parlamaktadır. Yanındaki

⁶ Uluşık (2021: 490) da beyaz tüm renkleri kendinde topladığını, kültürlerde beyaz rengin saflık, temizliği ifade ettiği konusunda birleştiğini söyler. Bununla birlikte aynı kültürde rengin olumlu ve olumsuz düşünülen anlamları da olabilmektedir.

⁷ Bu noktada Türklerin yönlere atfettikleri renklere değinmek gereklidir. Türklerde ak/beyaz renk batının, yeşil/gök doğunun rengidir (Gökalp, 1976: 131, Esin, 2001: 26). Batı, doğu yönün karşı tarafını oluşturur. Bir başka deyişle doğu-yeşil yeni başlangıcın, batı-ak/beyaz ile bitişin sembolüdür. Bunlar birbirinin zıddı olarak görünse de aslında sonsuz döngü anlayışı gereğince birbirinin bütünleyicisi olarak düşünülmelidir. Doğum ve ölüm birbirini izler. Bu durumda ak/beyaz renk içinde yaşam ve ölüme dair anlamları barındırır. Bu da yaşamın kendisidir.

at direğinin ucu da “ak buluta” yetmektedir (Dilek, 2007: 78). Bu anlatım, sarayın gök katları yani kutsal katlarla bağlantısını gösterir.

Geleneksel Türk düşüncesinde ak/beyaz renk kutsal olan ile doğrudan bağlantılıdır. Rengin bu derece olumlu ve iyi anlamları ile öne çıkması, geçiş dönemi ritüellerinin kutsallıkla ilişkisini güçlendirmek için daha fazla tercih edilmesini sağlamış olmalıdır. Bu nedenle tören ve kutlamalarda *ak/beyaz* veya beyaza yakın renkteki eşya ve nesnelerin özellikle seçilerek kullanıldığı görülür. Yapılan tören, kutlama ve ritüellerde o ilk yaratılış zamanındaki temizlik, saflık, verim, iyi oluş yakalanıp kut elde edilmeye çalışılmaktadır. Bu süreçte kullanılan nesne ve eşyaların, diğer özellikleri yanında *ak/beyaz* renkleriyle öne çıktığı ve kutsal yeniden doğuşu gerçekleştirme gayesine hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Aşağıda değinileceği üzere geleneksel tören ve kutlamalarda kullanılan süt ve süttten yapılan yiyecekler, yumurta, yuvarlak beyaz taşlar, keçe veya post/pösteki gibi eşya ve nesneler, arkaik dünya görüşlerinde hem biçimleri ve yapısındaki maddeler hem de *ak/beyaz* renkleri ile kültür dünyasını değil, *doğayı* ve *kutsal olanı* yansıtmaktadır. Onların bu ortak yönü, ritüellerde kutsallıkla bağlantı kurmakta ve yeniden doğuşa yani sonsuz döngüye işaret etmektedir.

Geçiş dönemi tören ve kutlamalarının özünde bulunan *yeniden doğuş* anlayışı daima korunmuştur. Bunun için kutsallıkla doğrudan bağlantılı kurulmalı ve en saf, arı, yüce olana ulaşarak kut alınmalıdır. Kutsala ulaşmak ancak içinde bulunulan sıradan zaman ve mekânın dışına çıkmakla gerçekleşebilir. Kaosu kozmosa çevirebilmek için bu şarttır. Bu da ancak semboller yani ritüeller yardımı ile gerçekleşebilir. Lvova vd. (2013/2: 160, 165), Güney Sibiry Türk halklarında toplumun tören yardımıyla zamanı aşma yeteneği olduğunu öte yandan geleneksel toplumun, kozmik ve biyososyal ritimlere göre yaşadığını belirtir. Doğum, evlilik ve ölüm gibi yaşamdaki dönüm anları, dünyanın yaratılışıyla ve bu süreci yöneten kutsal güçlerle ilişkilendirilir. Birey ve toplum, bu zaman dilimlerinde zaman-mekân sınırlarının dışına çıkarak, olumsuzluklardan sıyrılmak, arınmak ve yaratıcıdan onay-kut almak istegindedir. Kaosu kozmosa çevirebilmenin tek yolu ancak “ak” olmak ile mümkündür⁸.

Doğum Ritüellerinde Ak/Beyaz Renk Simgeçiliği

Doğum mikro-kozmos⁹ olarak adlandırılan insan için yaşamın başladığı andır. Her yeni doğum yaşamın devamına ilişkin umutları tazeler

⁸ Cumaniyazova (1999: 83, Dyakonova, 1981: 145-146’dan) Altay şamanlarının tedavi amacı ile ilkbaharda ağaçlık bir yerde çubuklardan bir kapı girişi yaparak kenarlarına “ak” renkli kumaşlar astıklarını ve burada tedavi dansları ile göz, dil ve hastalıklardan korunma sağladıklarını söyler. Doğanın yeniden canlandığı dönemde gerçekleştirilen bu uygulama, arınma ve yeniden doğmaya ilişkin benzer anlamlar taşımaktadır.

⁹ Doğadaki tüm varlıklar için yeni bir yaşamın başlaması, yaşamın devamlılığının sağlanması için önemlidir. Yeniden doğuşu anlatan her olay bu nedenle kutlanmak/kutsanmak için sebep oluşturur. Tüm Türklerde makro-kozmos olarak görülen dünyada baharın gelişi de bir yeniden doğuş olarak görülür. Çay (1990: 5) özellikle “Yeni yıl, Yılbaşı, Yenigün” gibi adlarla bilinen bahar bayramlarının Türkler arasında coşkuyla kutlandığını, farklı adlarla bilinse de bu törenlerdeki inanış ve geleneklerin benzerlik gösterdiğini belirtir. Yeni yılın

ve mutluluk verici algılanır. İnsanı dünya ile özdeşleştiren geleneksel anlayış doğumu yaratılışın ilk zamanlarıyla benzer görür ve her yeni doğanın kutsal olandan onay aldığını düşündüğünden doğumları olumlu görmektedir. Türklerin geleneksel anlayışına göre toplumun yeni üyesi daha anne karnındayken bazı kurallara tabi tutulur. Gebeliğin başından itibaren doğuma hatta doğum sonrası belli bir süreye kadar her adımda bu yazısız kuralların kılavuzluğu kabul edilir. Anne hem bebeğin sağlıklı ve kut alarak doğması için hem de kendisinin bu süreçten sağlıklı çıkması için dikkatli davranır. Bu, bebeğin kutsal kattan, dünyaya olan yolculuğunun iyi ve olumlu şekilde tamamlanması için gereklidir. Güney Sibiry Türklerinde de bebeğin dünyaya gelmesi doğal ve kaotik başlangıç olarak düşünülmekte ve kültür alanı ile zıt düşmektedir (Lvova vd., 2013/2: 166). Boy ve kabile topluluğunun ilk yaratılışla ve başka doğa dünyası ile ilişkileri her yeni doğumla yenilenmekte olup bebeğe doğum öncesi ve sonrasında yapılan bir dizi tören ve gelenek, onun doğa dünyasından alınmasına yönelik gerçekleştirilmektedir. Göbek bağının kesilmesi ve bebeğin kutsal ikizi sayılan etenenin doğal ortama geri verilmesi (toprağa/ağaca) onun insanlar dünyasına katılımının ilk adımları sayılır. Arkaik görüş insanın köklerinin mitolojik dünyada bulunduğunu düşünür. Onun olgunlaşması ise bütün insanlığın mitolojik zaman ve mekândan kültür dünyasına hareketinin küçük hali olma durumu sayılır (Lvova vd., 2013/2: 177-178, İordanskiy, 1982: 235'ten). Anadolu Türklerinin de bebeğin göbek bağını önemsenen veya kutsal görülen yerlere gömdükleri bilinmektedir.

Güney Sibiry Türklerinde doğum genellikle izole ve mümkün olduğu kadar doğal nesnelere bulunduğu bir ortamda gerçekleştirilir. Onlar bununla zamanın başlangıcındaki yaratılış örneklerini yeniden oluşturur (Lvova vd., 2013/2: 166). Tofalar doğum yapacak kadına özel bir çadır kurmakta (Lvova vd. 2013/2: 166, Alekseyev 1980: 161'den), Dolganlar ise doğum için temiz olmayan bir çadır hazırlayıp çadırın dışına her iki tarafından gövdesi haç biçiminde "turu" adlı verilen genç melez ağacı koymaktadır. Bu ağaçlar ruhlarla insan yaşamı ile ilişkili mitolojik ağaçları simgeler. Ağaca dayanarak doğum yapan kadının ruhunun canlanıp hayata döndüğüne inanılır (Lvova vd., 2013/2: 166, Popov, 1946: 51-52'den). Bu durum doğum ile ölümün özdeş düşünüldüğünü gösterir. Altaylılar da eskiden kadınların *kain-ene* (ana kayın) denilen bir ağaca veya direğe tutunarak doğum yaptıklarını belirtir. Doğum yapan kadının altına "hayvan postu" serilir (Lvova vd., 2013/2: 166). Türklerde doğum yapan lohusa kadın *beyaz* pösteki veya keçenin üzerine oturtulurken, yeni doğan bebek de

---

gelişi Sibiry Türklerinde "*çil baji aylandı*" yani "*yılın başı döndü*" (Lvova vd., 2013/1: 66) şeklinde ifade edilir. Her yıl sona erdiğinde kutlanan yılbaşı bir döngünün bitip yenisinin başladığını işaret eder. Eliade (1991: 53, 143) evrenin, doğan, gelişen ve yılın son günü ile birlikte yeniden doğan canlı bir birim olarak kavrandığını bu nedenle Dünya ile insan arasında özdeşlik görüldüğünü söyler. Ayrıca insan belli bir kültür aşamasından sonra kendini bir mikro-kozmos olarak kavrar ve evrende tanıdığı kutsallığı bizzat kendinde bulur. Lvova vd., (2013/1: 124) dünya ve insan geleneksel düşüncede özdeş olduğunu ve kâinatın tek olarak nitelendirilmesinin sebebinin insanın tek oluşu olduğunu yazar.

yine *beyaz* pösteki veya *beyaz* tavşan postuna sarılır (Galina, 2006: 186, Vambery 1868: 92 ve Alekseev, 1980: 157'den)¹⁰. Mitolojik anlayış böylece doğumun doğa dünyasına ait ve kutsal bir olgu olduğunu *ak/beyaz* renkteki nesnelere sembolizm ile bildirmektedir.

Tam tersi durum olan kısırlıkta kullanılan bazı semboller de bu anlayışı tekrarlar. Hakaşların kadını kısırlıktan kurtarmak için yaptıkları törendeki uygulamada süt kullanılır. "İmay tartar" (İmayı çekmek) denilen bu töreni gerçekleştirmek için *yeni ay* zamanı seçilir. Yakutların törenlerine benzer olan bu ayini şaman yapar. Çadırın erkek kısmındaki kayın ağacının altına *beyaz* keçe serilip küçük bir masa yerleştirilir ve üzerine bakire bir kız tarafından *beyaz* inekten sağılmış sütle doldurulan kırmızı bir kupa konur. Sonrasında şaman sütlü kupayı kadının başına koyar. Sütün içine deniz kabuğu ile bronz düğme atılır ve kadın sütü içer. Böylece onun hamile kalacağına inanılır (Lvova vd., 2013/1: 155, Butanayev, 1984: 95, 98'den). Törenlerde geleneksel olarak süt ürünlerinin adanması yaygındır ve bu ürünlere temizlik işlevinin yüklenmesi, Altay-Sayan yerlilerinin dinî törenlerinin vazgeçilmez bir ögesi haline gelmiştir (Lvova vd., 2013: 145-146). *Ak/beyaz* renkteki sütün kutsallık ve üreme ile bağlantılı olduğu fikri ritüellere böyle yansıtılmıştır.

Süt daima saflık, temizlik, kutsallık, üreme, bolluk-bereket ile ilişkili olarak anılmıştır. Sütün yaşamın başlaması ve devamı ile bağlantısı bulunur. Yeni doğum yapmış bir annenin sütünün daima bol olması arzulanmıştır. Geleneksel Türk dünya görüşlerinde süt, Üst Dünya'nın niteliklerinin taşıyıcısıdır. O, beyazlığı ifade etmesinin yanı sıra gerçeğin, mükemmelliğin ve mistik temizliğin simgesi sayılır (Lvova vd., 2013/1: 145, Kononov, 1978: 170'ten). Yeni yıl, bahar döngüleri gibi önemli tarihlerdeki kutlama ve ritüellerde de sütün kullanıldığı görülür. Lvova vd. (2013/2: 173-174), yeni yılın başlangıcını canlandıran İsiyah törenlerinin, kozmosun yaratıcı potansiyelini yenilediğini söyleyerek, burada yaşamın sonsuz kaynağını simgeleyen nesnelere özel yer verildiğini yazar. Törenlerde yapılan pratiklerden birinde, Süt Gölü'nün nesnel karşılığı olan, kırmızı dolu kap içine yumurta şekli verilen yağ topları konulmaktadır. Onlar böylece özünde kâinatı içeren ilk yaratılış sembolüne dönüştürülür. Yani Türk inanışlarında ruhların dünyaya gelmeden önce buldukları yer olan Süt Gölü'ne¹¹, temsili olarak yumurta yani tukum (insan) bırakılmaktadır. Bu ritüelin hem yeni yaşama ve insana hem de ilk yaratılışa bir gönderme olduğu anlaşılır.

¹⁰ Tualarda ölen bebek de işlenmemiş koyun derisine sarılıp kapının soluna konulur (Lvova vd., 2013/1: 220, Hakasso-Russkii Slovar, 1953:214-215'ten).

¹¹ Altay folklor geleneğinde Süt Gölü, Orta Dünya'nın merkezinde yükselen dağın zirvesinde ve yeryüzüyle göğün göbeğinden çıkan kutsal ağacın yanı başında bulunur (Lvova vd., 2013/1: 145, Karunovskaya, 1935: 161'den). Türk mitolojisinde Süt Gölü'nün Umay Ana'nın meskeni olarak gösterildiği de bilinmektedir. Türk folklor metinlerinde de süt gölünde yıkanmak kahramanın temiz kalmasını, yani Erlik'in topraklarına yolculuk yaptıktan sonra sağ kalmasını sağlar. Anne sütü içen bahadır farklı sıfatla yeniden doğmuş bir varlık olarak düşünülmektedir. Anne sütü ile birlikte genel olarak süt soydaşlık ve soy ile ilişkili görünmektedir (Lvova vd., 2013/1: 156, 157).

Türk destanlarında da süt yeniden doğuşla sıkça ilişkilendirilir. Ölümcül yara alan Boğaç Han annesinin sütüyle yaşama döner (Gökyay, 2000: 12). Alday-Buuçu destanında da oğul Han-Buuday yolculuğu sırasında ağaç kabuğundan evde yaşayan bir kadına misafir olur. Kadın ona ve atına yemeleri için “sarı sarı top şeklinde” yiyecekler verir. Han-Buuday ve atı bunları yiyince kendilerine gelir, gençleşirler, yeniden doğmuş gibi olurlar. Kadın bu top şeklindeki yiyecekleri kendi sütünden yaptığını söyler (Ergun ve Aça, 2004: 240-241). Top şeklindeki yiyecek bu noktada hem süttten yapılmıştır hem de bir diğer *ak/beyaz* nesne olan yumurtayı hatırlatır. Yukarıda değinildiği üzere İslah töreninde sütün içine bırakılan yağ topları, yumurta biçimleri ile insan embriyosunu sembolize etmektedir¹².

Türkiye’de de doğumla ilgili bazı âdetlerde yumurtaya rastlanır. İstanbul’da yeni doğan bebek kırk uçurma ziyareti için aile büyüklerinin evine götürülür ve yaşlılar bebeğe giderken mendile sarılmış bir çift *beyaz* yumurta hediye eder. Bu ona sağlıklı ve uzun bir yaşam dilemenin ifadesidir. Bununla birlikte bebeğe bazen yine beyaz renkte olan un ve şeker verildiği de olur. Koçak (2015: 157) da Anadolu’da doğum sonrası yapılan benzer bir uygulamadan söz eder. Yeni doğum yapmış anne ile bebeğinin kırklanacağı kırk kaşık suyun içine altın, gümüş yüzük, küpe, tespih, yumurta, kırk adet arpa, buğday, fasulye, fındık gibi nesnelere konulduğu belirtilmektedir.

Güney Sibirya Türklerinde ceninlerin benzerliği hakkındaki mitolojik kanunlara göre yumurta¹³ genel olarak hayat kaynağı olarak düşünülür ve insanlar için çocukları bildirmekte kullanılır. Ayrıca yumurtanın içindeki var oluş potansiyeli yok oluşa özdeştir. Ömrün sonunu da simgeleyen yumurta bütün insan ömrünü kapsar. Hakaslarda 1974 yılında yapılan bir defin töreninde ölenin tabutuna başka nesnelere ile birlikte iki adet yumurta da konulmuştur. Defin merasimlerinde tavuk yumurtası kullanılması Güney Sibirya’da eskiden beri uygulanan bir gelenektir. Altay folklorunda yumurta yaşlılığın ve sosyal zaman ve mekândan mitolojik duruma geçişin metaforu olarak kullanılır (Lvova vd., 2013/2: 175-176). Yumurta yerine bazen benzer şekildeki beyaz taşlar da semantik özdeşliğinden dolayı kullanılır. Altay’da Uzuntal mezarlıklarını analiz eden V.D. Kubarev’e göre Orta Çağ’da yolcular yanından geçerken burada kurban adar ve en değerli kurban “beyaz renkli bir taş” olarak belirir (Lvova vd., 2013/2: 177, Kubarev, 1978: 97’den). Şu durumda Türklerde beyaz renkteki yumurta ve benzer şekildeki nesnelere özdeş görülen doğum ve ölüm ile ilişkilendirildiği anlaşılır.

Doğum ile ilgili bir diğer *ak/beyaz* nesne, bu renkteki kumaşlardır. Günümüzde artık çok tercih edilmese de kundaklama âdeti konu ile

---

¹² Dünya halklarında dünyanın yumurtadan yaratıldığı görüşü yaygındır. Bu tür efsaneler Türk folklor geleneğinde bulunmasa da kozmik yumurta motifi kültürde, şaman ayinlerinde, leksikolojide, şiirlerde ve törenlerde görülmektedir (Lvova vd, 2013/2: 173).

¹³ Modern Moğol ağızlarında Türkçe kökenli tukum (yumurta, tohum, evlat) kelimesine akraba olan tokum/tuküm/töhüm/tühim kelimesi, *akrabalar* anlamı yanında *ana vatan, evli kadının vatani, çukurluk, yar* anlamlarına da gelir (Lvova vd., 2013/2: 174, Bertagayev, 1958: 174’ten).

ilişkilidir. Yeni doğan bebeğin sarıldığı kundak genellikle *beyaz* renkte ve yumuşak bir kumaştan yapılır. Kundak beziyle bebeğin başı dahil tüm vücudu sarılır. Bebek bu hali ile tıpkı kozadaki bir tırtılı andırır. Türkiye Türklerinde bebeğin kırkı çıkana kadar yüzünün *beyaz* bir örtü ile saklanıyor olması benzer anlayışı yansıtmaktadır¹⁴. Güney Sibirya Türk topluluklarında ise genellikle bebeğin beşiği üzerine etenenin simgesi olan Umay'ın tasviri sayılan *beyaz* bir kumaş parçası asılır. Kâinatın kozmik rahmiyle özdeşleşen ana rahminde bulunan bebek, onun sembolik sınırları içerisinde bulunur. Mitolojik ve törensel bilinç, böylece yapay şekilde, rahim içi gelişim dönemini atlatarak doğan bebeği, en tehlikeli dönem olan olgunlaşmasının gerçekleştiği üç yaş döneminde tehlikelerden korumaya çalışır. Tuva geleneklerine göre bebek ilk üç yıl boy topluluğuna dahil edilmemektedir. Hakaslar çocuğun ilk doğum gününü üç yaşına gelince kutlar. Mitolojik düşüncede Umay Ana bebeği üç yaşına gelinceye kadar korur. Bebek, insan toplumuna bu yaştan sonra dahil olmaktadır (Lvova vd., 2013/2: 185, 193, 196)¹⁵. Bebeğin bu süre boyunca doğaya ait ve kutsal katların yani Umay'ın korumasında sayıldığı, beşiğine *beyaz* kumaş parçasının asılması ile anlatılır.

Anlatılar da yeni doğan bebeğin kutsal ve doğal olanla ilgisini bildiren bölümler içerir. Arzılan Kara Attıg Çeçen Kara Möge destanında altmış yaşındaki Alaaday'ın altın belli gümüş göğüslü oğlu olunca bebeğini oğlak-kuzu derisi ile kurular (Ergun ve Aça, 2005: 274). Han Orba da doğduğunda annesi Hara Tarğah onu *ak* ipek örtüye sarmaktadır (Aktaş, 2011: 31). Böylece bebeğin kutsal katlar ve doğayla ilişkisi anlatılarda da yinelenir.

Evlilik Ritüellerinde Ak/Beyaz Renk Simgeliği

İki farklı kişinin yaşamlarını birleştiren evlilik gerçekleşmesi istenen ve onaylanan bir olgudur. Türklerde toplumda en önemli kurum sayılan aileyi kurmak için başlatılan ilk girişimlerden itibaren düğün töreni bitene kadar gelenek ve göreneklerin, inançların hâlen etkili olduğu ve bunlara uyulmaya çalışıldığı görülmektedir. Güney Sibirya Türk toplumunun geleneksel görüşlerine göre de evlilik sadece bireyin yaşamını değil tüm boyu ilgilendiren bir durumdur. Evlilikler ya görücü usulü ya kaçırma veya severek alma şeklinde gerçekleşir ama son kararı o boyun büyükleri verir. Eskiden tüm Altay-Sayan Türklerinde dışardan evlenme geleneği vardır ve iki yabancı boy evlilikle birleşmiştir. Bu sırada gelinin kaçırılması, gizlenmesi, yapılan yarışmalar gibi ritüeller, insanın bir boydan diğerine

---

¹⁴ Bebeklerin yüzünün kapatılması âdeti gibi gelinin de yüzünün ak/beyaz örtü (duvak) ile kapatılması özdeş görünmektedir. Kundaklama ve kefenleme de bu noktada benzeşmektedir.

¹⁵ Doğumu önemseyen geleneksel anlayış bebek ölümlerine karşı yine doğayı yansıtan nesnelere tedbir alır. Yakutlarda bebek ölümleri yaşanması durumunda uygulanan bir ritüelde, yeni doğan bebeği bir hayvan postuna sararak evden çıkarılırlar ve kazana koyarlar. Böylece onu bir süre sonra başka sıfat ve adla ortaya çıkması için Alt Dünya'ya göndermiş olurlar. Bebeğin yerine başka bir nesne veya hayvan koyarak bebeğin şeytan tarafından alınmasını önlerler (Lvova vd., 2013/1: 168, Hudyakov, 1969:130'dan). Tuvalar ise bir bebek öldüğünde onu koyun derisine sararak eşiğe bırakır (Lvova vd., 2013: 79, Potapov, 1969:156'dan).

geçişini simgeler. Kadınlar erkeğin boyuna götürüldüğünde onlar başka bir dünyaya girmiş olurlar. Orası da insanların dünyasıdır ve kadın tarafından iyi bilinir ancak mitolojik algılama bakımından yabancı bir dünyadır. Öte yandan evliliğin insana “ölümle birlikte gönderildiği” düşüncesi de bulunur (Lvova vd., 2013/2: 210 ve 2013/3: 171-172). Öyleyse gelinin yeni evine getirilmesi yeniden doğum ile ilişkilendirilmekteyken evliliğin ölümle birlikte gönderilmesi düşüncesi, evliliği hem doğum hem ölümle bağlantılı kılmaktadır. Birbirine yabancı iki kişi, evlilik ile eski yaşamlarını bitirmekte ve ikisi birlikte yeniden doğmaktadır¹⁶.

Güney Sibiryaya topluluklarında düğünün tüm dramatik yapısını, gelinle güveyin sosyal dönüşümü oluşturur. Onlar genç olduklarından tam insan olarak düşünülmez. Ancak bu anlayış törensel nitelikteki bazı davranışlarla giderilir. Düğünde ev, tül perde, şal, çeşitli giyecekler ve örtüler gençleri “görünmez” kılmakta ve ölüm/doğum metaforunu oluşturmaktadır. Bu durum bir soydan başka bir soya gittiği için gelini daha çok ilgilendirir. Buna göre, yabancı bir topluluğun himayesine giren gelin, sanki ölmekte ve ardından yeni bir nitelikte tekrar doğmaktadır. Hakasların yeni gelin *naa bala*, yani “yeni çocuk” diye adlandırmalarının ardında bu anlayış yer alır (Lvova vd., 2013/2: 215, Butanayev, 1987:179). Anadolu’da da benzer şekilde yeni gelinler ve bebeklere “taze, körpe” denildiği bilinmektedir¹⁷.

Geleneksel Altay düğünlerinde gelinin “kapalı” olmasına özellikle dikkat edilir. Kapalı gelinin damadın evine gitmek üzere yola çıkması ile başlamaktadır. Kızı götüren alay, belirli özel bir yerin doğu tarafından kesilmiş iki huş dalına bağlanmış *beyaz* bir tül perde taşır ve buna “köjögö” denir¹⁸. Altaylılar bu perdeye çok önem verirler¹⁹ (Lvova vd., 2013/2: 215, Sitnikov 1986: 87-89’dan). Köjögö arkasındaki gelin yeni ailine girdikten sonra evli kadın giysilerini giyer ve güveyin yanına, evli kadın tarafına doğru ateşin yanına serilmiş *beyaz* bir keçe üzerine oturtulur. Gelin burada tül perdenin arkasında tutulmakta, üzerindeki süsler çıkarılıp saçı sütle ıslatılıp taranarak iki belek halinde örülmektedir. Başına “kuraan börük” adı verilen kadın şapkası geçirilerek evli kadınların dış görünüşüne ulaştığında akrabalarının önüne çıkarılır. Gelin böylece yeniden doğmuş olmaktadır (Lvova vd., 2013/2: 215-126, Şatinova, 1981: 56-57’dan). Kızılar da gelin ve damadın altına *beyaz* keçe sererler ve yenge onları *beyaz* örtü ile örtterek üç kez güneş yönünde döndürür. Daha sonra bu beyaz örtü yakında evlenecek olan bekar bir erkek tarafından alınır (Lvova vd., 2013/2: 111).

¹⁶ Altaycada karı-koca için “eki baştu” (iki başlı) ifadesi de kullanılır (Lvova vd., 2013/2: 224).

¹⁷ Bebeğe tam anlamıyla “canlı” statüsünün verilebilmesi için doğumdan hemen sonra bazı ritüeller uygulanmaktadır. Bebek ancak bunlar sayesinde canlılar topluluğu ile bütünleşebilir. Evlilik de toplumsal-dinsel bir gruptan diğerine geçiş nedenidir (Eliade, 1991: 161).

¹⁸ Gelinin kapatılarak götürülmesi Osmanlı sarayında da uygulanmıştır. Gelin ve onu taşıyan at cibinlik (baldachin) içinde, nahıllarla giden düğün alayını takip eder (And, 2012: 216-219).

¹⁹ İç Asya’da gelinleri yeni evine götüren devenin sırtına yüklenen ve gelinin kötü gözlerden koruyan *gölgelik-çardak*, kalın dokuma yaygıdan (halıdan) yapılır (Diyarbakirli, 1972: 201).

Günümüzde de gelinlerin başına takılan *beyaz* duvak aynı anlayıştan hareketle kullanılır. Kökeninde binlerce yıl öncesinin mitolojik görüşlerini barındıran bu *beyaz* örtü, gelinin yeniden doğuşunu simgeler. Türklerde hâlen gelinin duvağı baba evinden çıkmadan örtülür ve ancak güvey tarafından açılır. Güney Sibiryaya Türklerinin anlayışında gelinin yüzünün açılması, onun yeni statüye geçişini sağlamaktadır. Altay düğünlerinde gelin gibi güvey de yeni elbiseler giyer. Kız tarafının verdiği yeni giysileri giymek, güvey açısından yeni sosyal durumunun bir göstergesi sayılır (Lvova vd., 2013/2: 129, 217).

Evlilik törenlerinde gelin giysisi daima önemsenir ve merak konusu olur. Burada ilgili bir hususa değinmek gereklidir. Günümüzde Türkiye’de gelinin *beyaz* giyme âdetinin Batı’dan gelme olduğu kanısı yaygındır²⁰. Ancak Dede Korkut’ta Banu Çiçek hakkında verilen bir bilgi, Türklerde eskiden de bu geleneğin bulunduğu çıkarımı yapılmasına olanak sağlar: “*Beyregün yavuklusuna haber oldu. Banı Çiçek ağ kaftanın çıkardı, karalar geydi*” (Gökyay, 2000: 41). Buradan düğün günü Beyrek ortadan kaybolduğunda Banı Çiçek’in üzerinde *ak* renkli kaftan olduğu açıkça söylenmektedir. Aynı yerde Beyrek’in kız kardeşlerinin de “*ak*” giyimli oldukları yazar. Ancak onlarınki kaftan değildir. “Ak kaftan” Banu Çiçek tarafından giyilmiştir²¹ ve bu özellikle belirtilir. Böylece geleneğin Türklerde daha önce var olduğu, esas geçiş dönemlerinin özdeşliği yanında destanlardan da anlaşılmaktadır.

Ak/beyaz renk düğün otağlarında da kullanılır. Diyarbakirli (1972: 48) düğünlerde yeni evlilere “*ak-üy*” verildiğini belirtir. Düğün merasimi yapılan yurtlara da *otay* veya *ak-otay* denir. Yeşil (2012: 185) eskiden Kırgız Türklerinde evlenecek kızın babasının “*ak örgöö*” denilen *beyaz* keçeden yapılan bozüy (keçe ev) hazırladığını, burada kızın çeyizinin sergilendikten sonra yeni evli çifte armağan edildiğini yazar. Dede Korkut’ta da “*ak otağ*” birçok yerde geçer. Beyrek düğün için *ağ* ban evine, *ak* otağına geri döner (Gökyay, 2000: 57). Tıva destanlarından Alday-Buuçu’da, Alday-Buuçu oğlunun düğünü için halkından *ak* otağ kurmasını ister: “*Obamın arkasında, Kutsal sarı yerin ortasında, Oğlumun ulu ak otağını kurun!*” (Ergun ve Aça, 2004: 225). Türklerin çadır kapıları için dokuyup astıkları, ters U şeklinde bir halı türü olan kapılıkların da konu ile ilgisi vardır. Türkmen düğünlerinde *beyaz* renkte dokunmuş kapılıkların düğün çadırlarının kapılarına asılması (Cumaniyazova, 1999: 82) tesadüf olmasa gerektir. Rengin taşıdığı anlam bu noktada öne çıkmakta ve yeni bir başlangıca işaret etmektedir.

Güney Sibiryaya halklarında yeni evlenecekler için *beyaz* keçe döşek (töjök) hazırlama âdeti de vardır. Beyaz keçeden hazırlanan bu döşek, yeni evlilerin mutluluğunu garantilemek için özellikle kaliteli malzemedan yapılır (Lvova vd. 2013/1: 177). Benzer bir âdet olarak günümüzde Türkiye’de yeni

²⁰ Ölmez (2010: 20) beyaz gelinlik giyme geleneğinin Babil’deki İstar tapınaklarındaki kutsal bakirelerden kalma olduğunu söyler. Beyaz gelinliğin dünyada kabul görme düşüncesinin yeniden doğuş anlayışı ile ele alınması gerekmektedir.

²¹ Türk kültüründe kaftan özel kişi ve özel zaman giyimidir. Destanda da kaftan düğün zamanı giyilir. Banu Çiçek ak kaftanı çıkarır kara giyer. Beyrek’in kız kardeşleri de kara ton giyinir.

evlenecekler için beyaz yatak örtüleri tercih edilmektedir. İki kişinin yaşamını birleştiren evliliğin “bir” olmak anlamında yeniden doğuş olduğu, kullanılan ak/beyaz renkteki semboller aracılığı ile böylece bildirilir. Bu yeniden doğuş, düğün töreni süresi boyunca adım adım tamamlanır. Birleşen iki kişinin kaostan kozmosa geçiş yapmaları için eskiyi sonlandırmaları gerekmektedir.

Ölüm Ritüellerinde Ak/Beyaz Renk Simgesiliği

Yaşamı sonlandıran ölüm kaotik bir süreçtir. Geleneksel anlayışta geçiş dönemlerinin özdeşliği düşüncesi ölenin yakınlarının üzüntüyü aşmasına yardımcı olur çünkü ölüm de yeni bir yaşamın başlaması olarak algılanır. Yaşama geliş ve gidiş süreci birbiriyle simetrik ve özdeş olarak görülmektedir²². Geleneksel kültürde her nesnenin ve dünyanın her durumunun zıt uçları birbirini tamamlar ve var olmak için birbirlerine gereksinim duyar (Lvova vd., 2013/2: 182 ve 2013/1:7). Var oluş ve geçmiş, gelecekte ve şimdiden ayrı değildir. Aynı zamanda ölümlerin canlılardan ayrılmaz olduğu mitolojik anlayışı eşliğinde ölüm, yeni hayata da kaynaklık eder ve bu düşünce tüm arkaik dünya görüşünün yapısıyla birlikte yaratılmıştır. Buna göre hem yaratıcı hem yok edici güçler zıt kutuplar olarak bir araya gelmiş ve tam olarak birleşmişlerdir (Lvova vd., 2013/2: 243)²³. Bu durum, “her şeyin zıddı ile bilindiği” anlayışı ile örtüşür.

Eliade (1991: 121, 144, 161-162), eski Çin’de yeni doğan çocukta olduğu gibi ölmekte olanın da toprağın üzerine bırakıldığını, doğum veya ölümün geçerliliğini toprağın belirlediğini söyler. Aynı şekilde hasta çocuklar ve olgun insanlar gömülmeseler bile toprağın üzerine bırakılır. Bu ayın de yeni bir doğuma işaret eder. Öte yandan dindar kişilerce ölüme ilişkin ayinlere sadece doğal bir olay olarak bakılmaz. Ölümde hem varoluşsal hem toplumsal bir hal değişikliği söz konusu olduğundan durum biraz karmaşıktır. Ölü, mezar-ötesi kaderini ilgilendiren bazı sınamalardan geçerek ölümler cemaati tarafından kabul edilmek zorundadır. Bazı halklarda yalnızca ayinsel gömülme ölümü teyit eder. Gömülmeyen kişi “ölü” değildir. Kozmik simgesellik bir nesne veya eyleme yeni bir değer eklemektedir.

Bebeklik ve ihtiyarlık gibi zıt görülen iki evrenin birbirini tamamlayan süreçler olduğu, geleneksel anlayışın bebek ve ihtiyarlara bakışında da belirir. Geleneksel toplumda bebek ile ihtiyarın yakın görülmesi kültürel simgelerle şekillendirilir. Hakaslar doğumunun ikinci gününde bebeğe sadece yanlarında iki dikiş izi olan *beyaz* bir gömlek giydirebilirler ve bu gömlek yaşlı insanların eski giysilerinden yapılır. Bebek ile ihtiyar, rahim ile mezar, doğuran ile yutan toprak şeklinde vurgulanan yakınlık, yaşam ve ölüm zıtlığını ortadan kaldırır (Lvova vd. 2013/2: 245) ve birbirinin bütünleyicisi olduğunu gösterir. Altaylılar “kabay” yani beşik kelimesini mezar çukuru için de kullanırlar ki beşik insanın ilk ve son bulunma yeridir (Lvova vd., 2013/1:

²² Türklerde 40 sayısı gibi geçiş zamanları ile ilgili sayılar da bu özdeşliği gösterir niteliktedir.

²³ Bu noktada zıtlıkların uyumlu birliği olarak adlandırılan ve Türklerin en eski ve öz ilk kozmolojik düşüncesi “evrenselci dikotomi” de düşünülmelidir (Esin, 2001: 19).

180, Şatinova, 1981: 98'den). Mitolojik bilinçte kozmik rahme benzetilen mağara, beşik, ev, kutu, tabut özdeştir. Doğumun ve ölümün, bebeklik ve yaşlılık gibi kavramlarla birleştirilmesinde muhtemelen geleneksel bilinçaltındaki hayatın devamlı olduğu ve ölümlerle doğumların birbirini sonsuz bir şekilde izlediği inancı yer alır (Lvova vd., 2013/1: 179-181). Geleneksel Türk düşüncesinde insanlar yaşlandıkça "arınmış" ihtiyaçlara dönüşmektedir. Onlar kısa kesilmiş saçlarla dolaşırlar, çadırın çıkışa yakın olan erkek tarafında genellikle avlanmış hayvanların postlarının saklandığı kısımda otururlar (Lvova vd. 2013/2:240, Sat, 1989: 84'den, Potapov, 1969: 155, 159'dan). Yaşlılara elbette saygı duyulur ancak bu biraz korkuyla karışıktır çünkü ihtiyarlar ölümlerin canlılar dünyasındaki temsilcileridir (Lvova vd., 2013/2: 240). Türk toplumunda yaşlı insanlar için kullanılan "yaşlandıkça çocuklaşma" deyişini de bu noktada hatırlamak gereklidir.

Bu anlayış anlatılarda da korunur. Tuvalara ait Alday-Buuçu'da oğul Han-Buuday ve atına ad vermek için düzenlenen törende, 999 yaşında çok yaşlı bir kadın ad vermeyi önerir. Yiyeceğini yediğini, içeceğini içtiğini, ölse de kaybedecek bir şeyi olmadığını söyler. Alday-Buuçu'nun verilen ada karşılık vaat ettiklerini de istemez: "Onun yerine ulu beşik yapıp, içine beni yatırıp ninni söyleyerek sallayıp, kel ak hasta kuzunun kuyruğuyla emzirip besleyin" (Ergun ve Aça, 2004: 223) der. Anlaşılan kadın son günlerinde kendisine bir bebek gibi davranılmasını istemekte bunu da "kel ak hasta kuzunun kuyruğuyla emzirilmesi ile dile getirmektedir. Bunun sonsuz döngüye işaret eden bir yeniden doğuşu anlattığı açıktır.

Güney Sibirya'da Süt-Höl bölgesinde bir kişi öldüğünde bütün giysileri çıkarılarak keçeye²⁴ sarılır ve yere serilen keçe üzerine bırakılır (Lvova vd. 2013/1: 181, Dyakonova, 1975: 48-50'den). Urenha-Tuba'lar biri öldüğünde onu hemen keçe veya deri ile örterler. Beltirler ise ölüyü yıkadıktan sonra elbiselerini giydirip beyaz keçe üzerine yatırılırlar. Ölü çıkarılırken yaşlı bir kadın ona doğru süt serper (İnan, 1986: 183-184). Japonlar da cenaze törenlerinde beyaz rengi tercih ederler. Onlar için de ölüm yeniden doğuş ve yeni başlangıç ile ilişkilendirilmektedir (Özdemir, 2005: 397)²⁵. Bu noktada ölünün beyaz kefene sarılmasını hatırlamak gereklidir.

Tuvalara ait bir destanda ölüm ve yeniden doğuşun özdeşliği ve birbirini takip ettiğine dair bir ritüel anlatılır. Bahadır Han-Hülük çıktığı yolculuk sırasında gücünü kaybeder. Say-Kuu'nun eşi onu görür ve Alday-Mergen'e onu yenmesi için beyaz bir boğa kesmesini, derisini çıkarıp Han-Hülük'ün kemiklerini derinin içine koyarak uçurumdan atmasını söyler. Alday-Mergen denileni yapar. Ancak bahadırın kemikleri, sihirli yardımcıları

²⁴ Keçe koyun yününden elde edilen beyaz ve beyaza yakın renkte doğal bir tekstil üründür.

²⁵ İnan (1986: 196) Kırgız-Kazaklar hakkında yaptığı araştırmalarda matem için hem kara hem de beyaz bayrak asıldığını gördüğünü belirtir. Beyaz bayrak şehitler için kullanılır. Eskiden Altay Dağları'nda yaşayan Kazaklarda yas alameti başa bağlanan beyaz örtü olarak belirtilmektedir (İnan, 1986: 196, Rudenko, 1930: 48). Ölmez (2003: 51)'in Telesio (1482-1534)'dan aktardığı bilgiye göre Eski Roma'da boyanmamış koyun yünü rengindeki giysiler yas giysilerinde kullanılmakta ve ölen kadınlara da beyaz giydirilmektedir.

tarafından bulunarak otlarla tedavi edilir ve hayata döndürülür (Lvova vd., 2013/2: 69-70, Tuvinskiye Narodniye Skazki, 1971: 52-54'ten)²⁶. Tuvalara ait bir başka destan olan Boktu-Kiriş, Bora-Şeeley'de ağabeyi ölen Bora-Şeeley onu kaya içine defnetmeden önce altına *ak* pamuktan döşek yapar (Ergun ve Aça, 2004: 347). Destanın ilerleyen bölümlerinde ise ölen Boktu-Kiriş yaşama yeniden döner. Han Orba destanında da gücü tükenen Han Mirgen'in ağzına teyzesi tarafından *ak* kaz yumurtası yuvarlanır. Onun böylece "yeniden doğduğu" söylenmektedir (Aktaş, 2011: 195). Yaşam ve ölümün birbirini daima takip ettiği düşüncesi, neofitin hayattaki diğer aşamaları da aynı anlayışa bağlı olarak geçmesini sağlar.

Ad Verme Ritüellerinde Ak/Beyaz Renk Simgeçiliği

Eski Türklerden günümüze değin uygulanan âdetlere göre çocuğa ad vermek için bir tören düzenlenir. Törende çocuk *beyaz* bir keçeye sarılır ve kapı eşiğinden üç, yedi veya dokuz defa geçirilir. Böylece bebeğin ak (temiz) ve uzun ömürlü olması sağlanmaya çalışılmaktadır (Şenel, 2017: 73-74). Bu törende diğerlerinde olduğu gibi kutsal olanla bağlantıyı güçlendiren *ak/beyaz* bir nesne keçe olarak seçilmiştir. Yukarıda değinildiği üzere keçe doğayı temsilen yalıtkan bir ortam sağlar ve yeni bir doğuşu anlatır.

Türklerde ad verme ve ad almanın önemi anlatılara da yansımıştır. Destanlarda da çocukların adlanması daima özel bir törenle gerçekleşir. Alday-Buuçu atıyla birlikte bir mücadeleden dönen oğluna sabah olunca ad verilmesi gerektiğini düşünür ve halkına şenlik düzenlemeleri için çağrı yapar. Ancak ad verecek kimse çıkmaz. Sonrasında 999 yaşında *ak* saçlı bir yaşlı kadın gelerek oğluna iyi bir ad verir (Ergun ve Aça, 2004: 222-223). Arzılan Kara Attıg Çeçen Kara Möge destanında Çeledey ata oğlu için ad verilmesini ister. Ad veren kişi verdiği ad beğenilmezse öleceği için toplanan halktan kimse ad vermek istemez. Sonra sakalı beline inmiş, aksak asalı, *ak* başlı çökmüş yaşlı bir ata gelir ve oğlanı adlandırır (Ergun ve Aça, 2005: 283). Boktu-Kiriş Bora-Şeeley destanında Bora-Şeeley oğluna ad vermesi için ağabeyini önerir. Ad vermeden önce onu kırk kulaç *ak* keçe yorgana oturtup, dört köşesinden kaldırıp getirirler. Boktu-Kiriş adı verirken oğlanın "kendi neslini devam ettirmesini" diler (Ergun ve Aça, 2004: 452-453). *Ak* keçeye oturup ad vermek Altın Taycı destanında da görülür. Hala Altın Arığ, Ay Mirgen'e ve Han Tolay Arığ'a ad vermeden önce ağzını *ak* ineğin sütüyle ıslatır. İçkisini ateşe, kapıya, duman deliğine serptikten sonra *ak* keçe serip oturur ve adı öyle verir (Killi Yılmaz, 2013: 101, 179). Anlatılarda da gerçek yaşamdaki gibi yaşlı/ak saçlı nitelendirilen kişilerin ad verdiği görülmekte kutsal ve sonsuz döngüyle ilişkili *yeniden doğuş* anlayışı, ad verme törenlerinde de kullanılan *ak/beyaz* nesne ve eşyalar ile tekrarlanmaktadır.

²⁶ Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesinde de benzer bir ritüel vardır. Kazan, ejderhayı öldürdükten sonra derisini yüzdürüp ona bürünür (Ekici, 2019: 12). Rzasoy (2020: 390) bu durumu bir "inisiyasyon ritüeli" yani bir "yeniden doğuş" olarak değerlendirir. Burada da geçiş dönemi ritüeli, bir hayvan derisi ile gerçekleştirilmektedir.

Sünnet ve Ergenliğe Geçişte Ak/Beyaz Renk Simgesiliği

Sünnetin eski çağlardan itibaren birçok toplumda uygulandığı bilinmektedir. Günümüzde Müslüman Türk topluluklarında erkek çocuklar için en önemli törenlerden biri kabul edilir. Tören için kurban kesilir, kutlamaya gelenlere yiyecekler pişirilir, mevlit okunur, dualar edilir. Sünnet olacak çocuğa ise *beyaz* bir elbise giydirilir (Yeşil, 2012: 135-137). Sünnet töreninde çocuğa beyaz bir elbise giydirmek bu geçiş aşamasının yeniden doğuş ile ilgisine işaret eder. Sünnet, çocuk için olduğu kadar toplum için de önemsenen bir geçiş dönemi kabul edilmektedir.

Türk anlatılarında ergenlik ile ilişkili bölümlere de rastlanır. Şorlara ait Ak Kağan destanında bu konu ile bağlantılı bir epizot vardır. Destanda düşmanlarla vuruşmak için yardıma gelen Aba Kulak'ın küçük oğlu bir süre vuruştuktan sonra, otağa girip üç *ak* kağan ile aşık oynar. Sonradan Çaş Pilek adını alacak olan oğlanın bu sırada henüz bir adı yoktur. Onun toy olduğu, “eyer başından azıcık yüksek” denmesi, aşık oynaması ve adının henüz verilmemiş olması ile bildirilir. Aşık oynadığı sırada hile ile zincirlendiğini anlar. Ardından üç *ak* kağanın oğlu Kırgan Kılış, bu oğlanı “*ak* denizin ortasına ağ direği” yapar. Sonrasında oğlan kurtulur (Ergun, 2006: 206-208). Süt Gölü'nü çağrıştıran *ak* denize zincirlenen oğlanın buradan kurtulması ve sonrasında adını alması, zorlu bir dönemden geçerek yeniden doğduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu dönemi ergenlik ile ilişkilendirmek mümkündür. Destandaki *ak* deniz, bu geçiş döneminde yeniden doğuş ile ilgili bir sembol olarak anlaşılmaktadır (Özpınar, 2023: 162).

Eliade'nin aktardığı bir tören konu ile bağlantılıdır. Eliade (1991: 122) bazı topluluklarda erişkinler topluluğuna katılmak için, ayinsel bir ölümün gerçekleşmesi gerektiğini yazar. Bu ayin ile yeni yetme çocuk bir çukura konarak, üzeri yapraklarla örtülür ve simgesel olarak öldürülür. O, çukurdan kalktığında yeni bir insan olarak kabul edilir çünkü ikinci defa ve doğrudan kozmik ana tarafından doğurulmuş olmaktadır. Bazı kabilelerde sünnet gibi diğer ayinler de yeniden doğuşu simgeler. Ayin sonrası erişkinler topluluğuna katılan birey, eski yaşamına ilişkin her şeyi unutmuş sayılır ve ona her şey yeniden öğretilir. Benzer bir örneğe de bazı Bantu kabilelerinde rastlanır. Oğlan çocuğu sünnet edilmeden önce, “yeniden doğmak” denilen bir törenden geçer (Eliade, 1991: 167-168, Canney, 1939: 104-105'ten). Baba bir koç kurban eder. Çocuk üç gün sonra bu koçun bağırsak ve derisine sarılır. Ancak çocuk sarılmadan önce yatağa çıkmalı ve yeni doğmuş bebek gibi bağırmalıdır. Bu halk, ölümler için de benzer bir uygulama yapar; ölü, koç derisi içinde ve cenin pozisyonundadır. Bir hayvan derisine bürünme ile gösterilen efsanevi yeniden doğuş simgesiliği Hint, Eski Mısır gibi kültürlerde de görülür (Eliade, 1991: 168). Anlatılanlardan erişkinler arasına katılmaya dair tören ve ritüellerin diğer geleneksel toplumlarda da doğal ve kutsal ile bağlantılı olduğu ve geçiş dönemlerinin özdeş görüldüğü, yapılan davranışlarla birlikte oluşturulan doğal ortam ve kullanılan nesnelere anlaşılmaktadır.

Tahta Çıkma Ritüellerinde Ak/Beyaz Renk Simgeçiliği

Türklerde hakanların tahta çıkma törenlerinin yeniden doğuşla doğrudan ilişkilendirildiği yapılan uygulamalardan anlaşılmaktadır. Ögel (1993: 294 ve 1995: 163-164) Göktürkler ve Tobalarda hükümdarın tahta çıkış merasiminde bir halı veya keçe üzerine oturduğunu, bu âdetin belki de tarihten önceki çağlardan itibaren uygulanan bir gelenek olduğunu belirtir. Bu âdete göre hakan keçenin üzerine oturtulur ve doğudan batıya, dokuz defa döndürülür. Bu sırada hakan “göğe çıkmaktadır”. Bu elbette kutsal bir yeniden doğuştur. Yeşil (2012: 8-9, Gömeç, 2003: 80-102'den) Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in seçildiğinde “beyaz keçe” üzerinden yürüyerek makamına oturmasını aynı anlayışa dayandırır. Bu durumun hem yönetici hem halk için yeni bir başlangıç olduğu açıktır ve *beyaz keçe* burada da kutsal katlarla bağlantılı yeni bir döneme geçiş yapıldığı işaret eder.

Türk destanlarında sıkça söz edilen yurtların yöneticilerine ait *ak saray* veya *ak otağlar* da kutsallıkla ilişkilidir. Han Orba destanında gebe olan Hara Tarğah, kocası Hara Han düşmanla savaşırken *ak otağa* girerek kızını orada doğum yapar ve onu *ak ipek örtüye* sarar. Düşmanın eline geçmesin diye çocuklarını dokuz defa öperek kızını altın *ak*, oğlunu gümüş yeşil çiçeğe çevirir (Aktaş, 2011: 31-32). Sonradan “Han Orba” adını alan kız, yurdun yöneticisi ve destanın baş kahramanıdır. Destanda verilen sembollerle bebeğin doğuşu kutsanmakta ve onun halkın gelecekteki yöneticisi olduğu vurgulanmaktadır. Tüm bunlardan Türklerin yeni bir başlangıç olan tahta çıkma veya yönetici olma durumunda da yine ak/beyaz rengin sembolizminden yararlandıkları anlaşılmaktadır.

Diğer Tören ve Ritüellerde Ak/Beyaz Renk Simgeçiliği

Söz edilenler dışında yaşamda diğer bazı aşamalar veya dönemler de yeni bir başlangıç olarak görülür ve bunlarda da ak/beyaz renkteki nesne ve eşyaların sembolizminden yararlanılır. Adım atmaya başlama bunlardandır. İnsanın bebeklik çağı sonrasında yürümeye başlaması, kültür dünyasına uyumunu kolaylaştırır. Kırgızlar bunun için ipleri çözme/kesme anlamına gelen bir tören yapar. Yürüyemeyen çocukların ayakları iple bağlanır ve bu ipe yumurta sarılır. Sonrasında ip kesilerek yumurta atılır (Lvova vd., 2013/2: 175, Yudahin, 265'ten). Semantik yönü güçlü olan yumurtanın geçiş dönemlerinde yeni bir dönem başlangıcını temsil ettiği bu ritüelde kullanımı ile tekrarlanmaktadır.

Haccın da bir “yeniden doğuş” olduğunu bu noktada belirtmek gerekir. Bazı dinlerde insanlar kutsal sayılan mekânlara gider, ibadet yapar. İslâm dininde de hacı olmak isteyenler “ihram” denilen beyaz ve dikişsiz kumaşla örtünür. İhramın kefenle benzer nitelikler taşıdığı bilinir. Kişiler bu giysi içinde yaptıkları ibadetlerle hacı olduklarında günahlardan arınmakta âdeta yeniden doğmuş olmaktadır. İhramın böylece yeniden doğum ile birlikte ölümü de temsil ettiği anlaşılır. Bu, geçiş dönemlerinin özdeşliğini tekrarlar.

Beyaz renkli örtü/kumaşın ritüellerde kullanılmasına dair bir diğer dikkat çeken örneğe de Tekirdağ yöresinde her yıl bahara geçişten önce, kışın en soğuk gününde düzenlenen Bocuk Gecesi âdetinde rastlanır. Geçmişi çok eski dönemlere dayanan bu âdette bir kadının karnı tencere karası ile boyanarak üzerine *beyaz* çarşaf sarılır ve kadın sokaklarda gezdirilir. Diğerleri de yüzlerini nişasta ile beyaza boyamakta ve ölü kılığına girmektedir (Artun, 1993: 4). Yeni bir yıla geçişte düzenlenen ritüelde doğayı temsil eden kadına *ak/beyaz* bir nesne olan çarşafın sarılması, yeniden doğuşun bir başka ifadesi olarak belirir. Yüzlerini beyaza boyayanlar ise sembolik olarak ölüp-dirilmeyi anlatmaktadır. Öyleyse bu gecede yapılan âdetler sonsuz döngünün bir ifadesi olmakta, geçiş dönemlerinin özdeşliğini *ak/beyaz* renk simgeçiliği ile yinelemektedir. Günümüzde yeni başlangıçla ilişkili olarak başka dönemler, aşamalar için de törenler, ritüeller, kutlamalar gerçekleştirilmektedir.

Sonuç

İnsan yaşamı doğum ile başlayıp ölümlle sonlanır. Dünya ile özdeş görülen insan için yaşadığı sürede kendisi ve toplum için önemli sayılan, bir aşamanın bitip diğerinin başladığını gösteren zaman aralıklarına “geçiş dönemi” denir. Türk dünya görüşünde başta doğum, evlilik ve ölüm olmak üzere geçiş dönemlerinin her biri “yeniden doğuş” olarak düşünülür ve ilk yaratılış anıyla özdeşleştirilir. Dikkat çeken ana düşünce, eskinin sonlanıp yeni bir döneme geçiliyor olmasıdır. Türklerde geçiş dönemlerinin eski çağlardan günümüze önemsendiği, kökenleri arkaik düşüncelere dayanan ve farklı coğrafyalarda kesintisiz olarak sürdürülen tören, kutlama ve ritüellerden anlaşılır. Çalışmada farklı zaman ve mekânlardaki Türk geleneklerinden verilen örnekler bunu destekler niteliktedir.

Birey ve toplum açısından yeniden doğuş sayılan geçiş zamanlarında tanrısal kattan kut/onay almak, ilk yaratılıştaki gibi arı, saf olmak istenir ve üreme, verim, bolluk/bereket elde edilmeye çalışılır. Bu da ancak tören ve ritüellerde kutsal olanla bağlantının güçlü kurulmasından geçer. Bağ güçlü kılmak için ritüellere dahil edilen ve toplum tarafından yeniden doğuş ile ilişkilendirilen nesne ve eşyaların semantik yönden benzer niteliklere sahip oluşları, geçiş dönemlerinin birbiri ile özdeş tutulduğunu göstererek “yeniden doğuşu” kutsala yaklaştırır. Türklerde baş renk sayılan *ak/beyaz* da taşıdığı anlamlarla törenlerin en mühim bölümlerinde kullanılan nesne ve eşyaların rengidir. *Ak/beyaz* hayvan postu/derisi, keçe, beyaz renkli örtüler, yumurta, beyaz yuvarlak taşlar, beyaz kumaşlar, *ak otağ* (ev), halılar bu dönemlerde özellikle kullanılır. Bunlarla doğaya yakın, yalıtkan bir ortam oluşturulmakta ve kutsal ile bağ güçlendirilmektedir. Ayrıca *ak/beyaz* rengin bünyesinde zıtlıkları barındırdığı, birbirine zıt algılanan durumlarda kullanılmasından anlaşılır. Türk düşüncesinde yaşam sonsuz bir döngüdür ve doğum-ölüm gibi tüm döngüler kaos-kozmos biçiminde birbirini takip eder. Ayrıca Türklerde geçiş dönemlerinin özdeşliği düşüncesinin *ak/beyaz* renkteki nesne ve eşyalarla vurgulanması anlatılara da yansımıştır. Türk

mitolojisinde “yeniden doğuş” ile ilişkili geçiş dönemlerini anlatan bölümlerde ak/beyaz renk sembolizmi açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aktaş, E. (2011). *Hakas destanları III- Han Orba*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- And, M. (2012). *16. yüzyılda İstanbul. kent- saray- günlük yaşam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Artun, E. (1993). Tekirdağ âdetlerinden “Bocuk Gecesi ve Sedenka”. *Türk Kültürü Araştırmaları*, Prof. Dr. Şükrü Elçin Armağanı. Ankara: 29/1-2, 34-51.
- Artun, E. (1994). “Ritüel kökenli Trakya ve Balkan köy seyirlik oyunlarında “ölme-dirilme, kız kaçırma” motifleri”. *Motif Dergisi*, 3 (22), 25-30. Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Cumaniyazova, M. (1999). “Ensi, kapılık, germeç” Türkmen evinin bezeği”, (akt. Yusuf Akgül), *Erdem, Halı Özel Sayısı-1*, 10 (28), 79-85. Ankara: T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi.
- Çay, A. M. (1990). *Hıdırellez “kültür-bahar bayramı”*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Galina, S. (2006). Geçiş ritüellerindeki benzerlikler. (akt.: Kalmamat Kulamsayev). <https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/galina.pdf>, (Erişim: 07.06.2021).
- Gökay, O. Ş. (2000). *Dedem Korkudun kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Dilek, İ. (2007). *Altay destanları-II*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ekici, M. (2019). “13. Dede Korkut Destanı: “Salur Kazan’ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi” boyunu beyan eder hanım hey!” . *Milli Folklor*, 16 (122), 5-13.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve dindışı*. (çev.: Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Gece.
- Eliade, M. (1994). *Ebedi dönüş mitosu*. (çev.: Ümit Altuğ) . Ankara: İmge.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin özellikleri*. (çev.: Sema Rifat). İstanbul: Om.
- Ergun, M. (2006). *Şor kahramanlık destanları*. Ankara: Akçağ.
- Ergun, M. ve Aça, M. (2004). *Tıva kahramanlık destanları-1*. Ankara: Akçağ.
- Ergun, M. ve Aça, M. (2005). *Tıva kahramanlık destanları-2*. Ankara: Akçağ.
- Esin, E. (2001). *Türk kozmolojisine giriş*. İstanbul: Kabalıcı.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün Şamanizm- Materyaller ve araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karaman, K. (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010 (21), 227-236.
- Lvova, E. L. -vd. *Güney Sibirya Türklerinin geleneksel dünya görüşleri-1, Kâinat ve zaman. Nesneler dünyası*. (çev.: Metin Ergun). Konya: Kömen.
- Lvova, E. L. -vd. (2013). *Güney Sibirya Türklerinin geleneksel dünya görüşleri-2, İnsan ve toplum* (çev.: Metin Ergun), Konya: Kömen.
- Lvova, E. L. -vd. (2013). *Güney Sibirya Türklerinin geleneksel dünya görüşleri-3, Simge ve ritüel* (çev.: Metin Ergun), Konya: Kömen.

- Murat, S. (2008). 18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı-Türk kent düğünü. *Evet-Ja ich Will, 19. Yüzyıldan Bugüne Alman ve Türk Düğün Kültürü ve Düğün Kıyafetleri- İki Kültürün Buluşması Sergi Kataloğu*, 152-154.
- Killi Yılmaz, G. (2013). *Hakas destanları-4 Altın Taycı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koçak, A. (2015). Doğum sonrası. *Aile Yazıları/7*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Koçak, A. (2016). *Mitlerle varoluş yolculuğu*. İstanbul: Alfa Basım.
- Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi- I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi- II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2000). *Türk kültür tarihine giriş-6, Türklerde tuğ ve bayrak (Hunlardan Osmanlılara)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Ölmez, F. N. (2003). Doğal boyalardan ve pigmentlerden elde edilen renklere ilişkin Latince terimler. *Standart*, Kasım, 503, 46-51.
- Ölmez, F. N. (2010). Tekstillerde renkler üzerine alegorik bir değerlendirme. *Türk Sanatları Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 17-24.
- Özdemir, T. (2005). "Tasarımda renk seçimini etkileyen kriterler". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2), 391-402.
- Özpınar, B. (2023). *Güney Sibiryaya Türk destanlarında mekân ve zaman sembolizmi*. İstanbul: T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora tezi.
- Rzasoy, S. (2020). *"Kitabi-Türkman Lisani" Oğuznamesinin transmediativ structuru ve ritual-mifoloji semantikasi*. Bakı: Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Folklor İnstitutu.
- Şenel, M. (2017). "Gençliğin adıyla imtihanı", *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, 1 (1), 72-84.
- Uluşık, Y. P. (2021). Hakas Türklerine ait kahramanlık destanlarında renk sembolizmi 1: Ak/beyaz, *Turkish Studies- Language*, 16(1), 485-513.
- Van Gennep, A. (2022). *Geçiş ritleri. Tabular, batıl inançlar, büyüler, ayinler ve törenler*. (çev. Oylum Bülbül Beşler). İstanbul: Nora Kitap.
- Yeşil, Y. (2012). *Türk dünyasında geçiş dönemi ritüelleri ve bu ritüellerde icra edilen türler*. Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Ziya Gökalp (1976). *Türk medeniyeti tarihi*. Kültür Bakanlığı.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim: 08.03.2023).

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Makalenin yazımında yol gösteren Prof. Dr. Aynur Koçak'a teşekkürü bir borç bilirim./I would like to thank Prof. Dr. Aynur Koçak, who guided me in writing this article.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.